ВІДГУК

офіційного опонента

про дисертацію Невської Юлії Володимирівни «Дискурсиви в організації й авторизації епістолярного дискурсу: типологійно-прагматичний аспект (на матеріалі епістолярію М. Куліша)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова (Харків, 2018, 287 с.)

Сучасна мовознавча наука демонструє послаблення уваги до функційних аспектів лінгвальних явищ та зацікавлення їхньою комунікативною природою. Щодалі частіше мову розглядають у синенергії з довкіллям крізь призму такого важливого чинника, як учасники спілкування, тож дисертаційна праця Юлії Володимирівни Невської «Дискурсиви в організації й авторизації епістолярного дискурсу: типологійно-прагматичний аспект (на матеріалі епістолярію М. Куліша)» є органічним складником серії робіт, у яких порушено актуальні нині проблеми дискурсу та одиниць, що структурують та репрезентують окремі його різновиди.

Звернувшись до епістолярію, поліфункційність якого спричинила дискусії щодо його статусу (стиль, специфічний жанр, синтез різних стилів і жанрів, мовленнєвий жанр), Юлія Володимирівна впевнено розвиває продуктивний дискурсивний напрям у дослідженні епістолярного корпусу, зосібна його окремого сегмента – епістоли, і вкотре доводить, що вона маніфестує мовну особистість автора. І хоч таке дослідження Ю. В. Невської не осібне в просторі української лінгвістики, проте містить багато новітніх положень. У ньому виокремлено й типізовано одиниці епістолярного дискурсу української мови з огляду на їхні комунікативно-прагматичні параметри та складну рамкову структуру епістоли, уведено поняття матриці епістоли, запропоновано й аргументовано необхідність виділення зовнішньої і внутрішньої рамок листа, покласифіковано дискурсиви на основі матричної структури епістоли, обґрунтовано термінопоняття «тривимірна сфера

функціювання дискурсивів» (час, локус, комунікативний простір). Матеріалом роботи слугували 122 листи Миколи Куліша, водночас імпонує те, що дисертантка залучила до системного аналізу й епістолярні тексти інших письменників, літературознавців і мовознавців, написані у 20–40-х рр. XX століття, і врахування української епістолярної традиції дало змогу їй зробити ґрунтовні висновки про маркування дискурсивними одиницями епістолярного ідіостилю.

Дисертація Ю. В. Невської «Дискурсиви в організації й авторизації епістолярного дискурсу: типологійно-прагматичний аспект (на матеріалі епістолярію М. Куліша)» має логічну, умотивовану побудову і складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків до роботи, списків використаної літератури, списків ілюстративних джерел, додатків.

У вступі є всі необхідні структурні частини. Умотивовано вибір теми та доведено її актуальність. Визначено предмет, об'єкт, мету й завдання дослідження, достатньою мірою обґрунтовано вибір методів дослідження. Окреслено матеріал дисертації, її структуру, наукову новизну, теоретичну значущість та практичне значення.

У першому розділі «Епістолярний дискурс як віддзеркалення мовної особистості автора», який репрезентує концептуальний апарат дослідження, дисертантка долучається до тривалих у мовознавстві дискусій про інтегральний феномен когнітивно-комунікативної онтології – дискурс. У коло інтересів Ю. В. Невської потрапляє особливий різновид дискурсу – епістолярний, і авторка розв'язує проблему його поліфункційності, наголошує на його комунікативно-прагматичних функціях – самопрезентації, прагматичній, інформативній – та комунікативно-прагматичних категоріях, на тлі яких експлікований код мовної особистості, – емпатії, евіденційності, оцінки, модальності. На жаль, зігноровано таку важливу прагматичну категорію, як комунікативні стратегії автора листа, хоч Юлія Володимирівна постійно виявляє інтерес до них. На нашу думку, спостереження за

функціюванням дискурсивів на тлі стратегій адресанта поглибило б аналіз цих одиниць. Похвалимо Ю. В. Невську за стрункість викладу поглядів, що дає змогу адекватно усвідомити статус епістоли як мовленнєвого макрокроку, зреалізованого у процесі дистанційного макродіалогу, її три вісі локації, зовнішню та внутрішню рамковість із чітким набором структуроформувальних одиниць. На деяких висновках з огляду на їхню особливу перспективність вважаємо доречним закцентувати увагу. По-перше, запропонована в праці тривимірна модель епістоли справді є релевантною не лише для епістолярного дискурсу, але й для дискурсу загалом і може бути застосована під час його аналізу. По-друге, оперуючи поняттями мовленнєва поведінка, компетентна мовна особистість, дисертантка беззаперечно доводить право на окремішній статус епістолярного дискурсу, що має культурну, наукову цінність для нації, суспільства та заслуговує на збереження й вивчення. Попри високу оцінку першому розділу – змістовному, наповненому всіма необхідними для такого дослідження відомостями, які дисертантка використала у процесі аналізу мовного матеріалу в наступних частинах роботи, висловимо зауваження щодо невпорядкованого використання термінів «епістола» та «лист». У роботі вони взаємозамінні, про що йдеться, зокрема, на с. 41, с. 42, с. 45, с. 88. На нашу ж думку, у семантичному обсязі понять «епістола» й «лист» закладена диференційна ознака «динамічність / статичність». Варто було врахувати й послідовно відобразити в дисертації той факт, що епістола репрезентує процес комунікативної діяльності й належить дискурсу, а лист є результатом комунікативної діяльності – текстом.

Другий розділ «Дискурсиви як засіб реалізації мовної особистості в епістолярному дискурсі» присвячений дейктичним одиницям, які формують епістолярний дискурс, детермінують його унікальність та актуалізують спільні пресупозиції комунікантів. Очевидними постали необхідність розмежування дискурсивного слова, дискурсивного маркера, дискурсивної одиниці, дискурсива, опис категорійних характеристик дискурсивів, їхніх

функцій, аналіз класифікацій дискурсивів із позицій функційно-синтаксичної, функційно-семантичної, комунікативно-прагматичної, когнітивної парадигм. Дисертантка виявила глибоку обізнаність зі спектром висвітлюваних проблем, уміння вести толерантний діалог, систематизувати наукові факти. Вагомість цього розділу передовсім у серйозному осмисленні відомих типологій одиниць епістолярного дискурсу й вибудування на їхній основі власної концепції дискурсивів. Авторське ранжування дискурсивних одиниць, в основу якого покладено їхню організувальну й авторизувальну функції в епістолі, є, безперечно, оригінальним та переконливим. Водночас складається враження неодноразового й щоразу вдокладненого представлення типологійних ознак дискурсивів (наприклад, на с. 136–140, характеризуючи функційно-структурну класифікацію дискурсивів Н. Павлик, дисертантка полемізує з ученою стосовно доцільності виокремлення деяких дискурсивних одиниць, а потім на с. 140–150 подає узагальнений власний погляд на параметризацію загальнотекстових і специфічних дискурсивів, на с. 151–153 аналізує їх розлогіше з формального погляду тощо). Таке компонування теоретичної інформації, за нашими спостереженнями, порушує стрункість викладу. Робота потребує таблиць, схем, які б унаочнювали насправді цінні наукові положення та кваліфіковано дібраний до них ілюстративний матеріал, який, запевнимо, свідчить про вдумливий підхід та належну фахову підготовку дослідниці. Імпонує й увага дисертантки до актуальних нині проблем неуспішного дискурсу. Справедливі зауваження про те, що відсутність необхідних дискурсивів спричинює неадекватну перцепцію комунікативних намірів мовця, його оцінок й ілокуцій, втрату перлокутивного ефекту, постійно оприявлюються у процесі розгортання авторської наукової теорії.

Вироблений у другому розділі апарат дослідження належним чином застосований у наступній частині роботи – «Дискурсиви як ознака суб'єктивованого вислову в епістолярії М. Куліша». Цей розділ проливає світло на епістолярний ідіостиль письменника. Його специфічною рисою,

установлює дисертантка, є прагматична емпатія, позитивна, нейтральна чи негативна. Теза про «майстерність автора донести до адресата той рівень емпатії, ті емпатичні домінанти, які він має на увазі, щоб не виникло комунікативне непорозуміння» (с. 183), стає основною в цьому розділі й підпорядковує собі всі спроби виструнчення дискурсивів структурно-формального та авторизувального різновидів. Запропонована в роботі оригінальна класифікація їх тут набула повного оформлення й ілюстрування, що свідчить про високий ступінь ясності й генералізації думки Юлії Володимирівни Невської як необхідних складників справжнього наукового дослідження. Щодо зауважень, то скажемо лишень, що дисертація значно виграла б, якби в поле прискіпливішого аналізу потрапили різного роду графічні способи маркування емпатії, зразків використання яких у текстах листів М. Куліша чимало (наприклад, шрифтове варіювання (с. 188, с. 189), дублювання літер (с. 197), дефісація як повторення літери (с. 202, с. 205), лапкування (с. 222), фрагментація лексем (с. 223). Їхній інтимізувальний ефект в умовах дистанційованого асинхронного кодування інформації, про який веде мову Юлія Володимирівна, очевидний.

Загалом кандидатська дисертація «Дискурсиви в організації й авторизації епістолярного дискурсу: типологійно-прагматичний аспект (на матеріалі епістолярію М. Куліша)» за багатьма показниками може слугувати взірцем із погляду оформлення результатів наукового дослідження. Авторка продемонструвала вміння критично та творчо оцінювати попередні надбання лінгвістики, пропонувати власні підходи до розв'язання конкретних завдань. Дисертаційній роботі властива продуманість структури, послідовність наукових позицій, ретельність і сумлінність добору фактичного матеріалу. Наукова література завжди використана доречно. Позитивно оцінюємо й те, що дисертантка опрацювала 61 наукове джерело іноземними мовами, зокрема англійською та польською. Висновки до розділів випливають зі змісту відповідної структурної частини й уможливлюють уникнення зайвої деталізації в загальних висновках до роботи. Застосовані в дисертації методи

(індуктивно-дедуктивний, аналізу та синтезу, моделювання, описовий, прагматичного аналізу) відповідають комунікативно-прагматичній науковій парадигмі й водночас є найбільш релевантними для максимально повного та об'єктивного типологійного опису дискурсивів епістол М. Куліша. Трапляються, проте, у дисертації стилістичні огріхи, на які слід Ю. В. Невській звернути увагу. Так, авторка називає мовні одиниці на зразок *канєшно, харашо* русизмами (с. 148–149), уживає кальки з російської мови з цього приводу (с. 32), вищезгаданий (с. 39), таким чином (у значенні отже, с. 47), виключно (с. 52, с. 57), зачасту (с. 56, с. 145), спірний (с. 126), дійсно (с. 126), у цілому (с. 119) тощо.

Попри висловлені у процесі розгляду дисертації зауваження запевнимо, що вони мають рекомендаційний характер, жодною мірою не ставлять під сумнів обґрунтованість концептуальних засад представленого до захисту фундаментального й корисного дослідження, достовірність і наукову переконливість спостережень і висновків, які, безперечно, будуть використані для створення теоретичних курсів зі стілистики, лінгвістики тексту, прагмалінгвістики. Перспективність праці вбачаємо й у можливості застосування її теорії для аналізу дискурсивів в епістолярії інших компетентних мовних особистостей з метою виявлення їхнього ідіостилю.

Основні положення роботи висвітлено в десяти одноосібних публікаціях: восьми статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, одній статті – у зарубіжному галузевому виданні, одній статті – у галузевому виданні України. Публікації здобувачки, її автореферат засвідчують достатнє висвітлення в них основного змісту роботи.

Усе викладене вище дає підстави стверджувати, що дисертація «Дискурсиви в організації й авторизації епістолярного дискурсу: типологійно-прагматичний аспект (на матеріалі епістолярію М. Куліша)» є оригінальним завершеним дослідженням, виконаним відповідно до вимог ДАК України, а її авторка, Юлія Володимирівна Невська, заслуговує на

присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри української мови
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В. Г. Короленка С. П. Галаур

Підпис С. П. Галаур
Засвідчую
Пров. фахівець
відділу кадрів О.М.Паляниця